

تحلیل مضمون «ماهیت اقدامات آمریکا علیه ایران» در گفتار امام خمینی؛ (موردکاوی پیام‌ها و بیانات در دهه ۴۰ و ۵۰ شمسی)

ملیحه نیکروش

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه مازندران
malihenikravesht@yahoo.com

چکیده

امام خمینی نسبت به تهدیدات امت اسلامی و جهان اسلام حساس بودند و همواره در گفتارها و پیام‌های خود تلاش می‌کردند همگان را نسبت به تهدیدات داخلی و خارجی جهان اسلام آگاه کنند. بررسی فراوانی و کثرت مواضع ایشان در قبال آمریکا نشان می‌دهد که از دیدگاه ایشان، آمریکا یکی از عوامل اصلی مشکلات جهان اسلام و جامعه ایرانی در دهه چهل و پنجاه شمسی بوده است. امام همواره نسبت به تهدید آمریکا برای ملت‌ها هشدار داده و از ملت ایران درخواست داشتند نسبت به عملکرد این رژیم سیاسی هوشیاری داشته باشند. با توجه به اهمیت این مسئله، مقاله حاضر تلاش دارد با کاربست روش تحلیل مضمون، به این سؤال پاسخ دهد که: ماهیت اقدامات آمریکا علیه ایران در گفتار امام خمینی طی دهه چهل و پنجاه شمسی چه بوده است؟ برای تبیین این موضوع، به صحیفه امام مراجعه شده و واحد تحلیل مضمون «آمریکا» در گفتار و پیام‌های امام طی سال‌های ۲۴۳۱ تا ۷۵۳۱، «عبارات و پاراگراف» بوده است. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که آمریکا از دیدگاه امام دشمن اصلی ملت ایران و عامل حمایت از جنایت‌های حکومت پهلوی بوده است و توصیف مضامین نشان می‌دهد که عملکرد آمریکا علیه جامعه ایران با رویکردهای نفوذ فرهنگی، نفوذ نظامی، استعمار اقتصادی و استعمار سیاسی قابل رؤیت است.

کلیدواژه‌ها: امام خمینی، تحلیل مضمون، آمریکا، استعمار سیاسی و اقتصادی، نفوذ فرهنگی، نفوذ اقتصادی، جامعه ایرانی.

بررسی فعالیت‌های ایالات متحده در ایران و سایر کشورهای منطقه نشان از وسعت فعالیت‌ها و دخالت‌های آمریکا در کشورهای خواهان استقلال دارد، و همین مسئله عاملی بود تا استراتژی مبارزه با استعمارگری آمریکا در بیانات و پیام‌های امام خمینی برجسته باشد (شیدائیان، ۱۳۹۴: ۱۵-۱۴). ایشان سیاست‌های عملی آمریکا علیه ملت‌های آزاده و مستقل را تحت عنوان «استکبار جهانی» توصیف کردند. سیاست‌های آمریکا در برخورد با جهان اسلام باعث شد تا ایشان در مواضع و بیانات خود، کشور آمریکا را «سردمدار استکبار جهانی» معرفی نمایند (امام خمینی، ۱۳۹۴: ۸۴-۷۱). البته مذاقه در ادبیات سیاسی امام خمینی در دهه چهل و پنجاه شمسی نشان از تقابل دو گفتمان استضعاف و استکبار در اندیشه ایشان دارد که مصداق بارز گفتمان استکبار در بیانات امام خمینی که بارها مورد اشاره ایشان قرار گرفته است، آمریکا است (امام خمینی، ۱۳۸۶). در سخنرانی‌های امام خمینی، استعمار یکی از جنبه‌های منفی تمدن غربی توصیف شده است و همان‌طور که ایشان هشدار می‌دهند جریان استعماری غرب به رهبری آمریکا مترصد ترویج روحیه خودباختگی، ایجاد حکومت‌های دست‌نشانده و ایجاد شکاف و تفرقه برای سیطره بر فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی است (طاهری بنچناری، ۱۳۸۸: ۱۹۰-۱۸۵). این رویکرد تهاجمی و استعماری آمریکا باعث شده است تا در بیانات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، از آمریکا به‌عنوان دشمن نظام اسلامی یاد شود و در هشدارها و توصیه‌های امام می‌توان این حساسیت نسبت به آمریکا را در مقاطع مختلف زمانی مشاهده کرد (نگارش، ۱۳۸۴: ۱۳۵-۱۳۴؛ محسن، ۱۳۷۲، ج ۲: ۲۹۱). همین رویکرد تهدیدشناسانه امام نسبت به قدرت‌های استعماری باعث شد تا در دهه چهل و پنجاه شمسی دائماً توجه ملت‌ها را به نقشه‌های استکبار که در جهت تسلط بر منابع و امکانات ملت‌های مستضعف بودند، جلب کنند و از ملت ایران و امت اسلامی بخواهند با تمام وسایل و امکانات خود با قدرت استکباری آمریکا مقابله کنند. ایشان در مناسبت‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی مختلف و در برابر احزاب، سازمان‌ها، شخصیت‌ها و هیئت‌های ایرانی و غیرایرانی و در برابر علمای ادیان آسمانی این مسئله را مورد تأکید قرار می‌دادند و تمام ملت‌های مستضعف را خطاب قرار داده، آنان را از نتایج ارتباط با استکبار جهانی آمریکا آگاه کرده و از وابستگی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نهی می‌کردند (تسخیری، ۱۳۷۹، ج ۲: ۳۱۷). مطالب فوق، اهمیت

شناخت عملکرد آمریکا نسبت به دولت - ملت‌ها در گفتار و بیانات امام خمینی را نشان می‌دهد و به دلیل اهمیت راهبردی این مسئله برای جهان اسلام و امت اسلامی، نگارنده درصدد است با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون، به بررسی اقدامات آمریکا علیه ایران در گفتار امام خمینی پردازد و با مراجعه به صحیفه امام تلاش می‌شود دیدگاه ایشان نسبت به آمریکا در دهه چهل و پنجاه شمسی مورد بررسی قرار بگیرد تا ماهیت آمریکا از منظر امام خمینی تبیین شود.

روش‌شناسی

یکی از فنون تحلیلی مناسب در تحقیقات کیفی، تحلیل مضمون است که به‌طور گسترده‌ای در پژوهش‌های علوم انسانی استفاده می‌شود. از تحلیل مضمون می‌توان به‌خوبی برای شناخت الگوهای موجود در داده‌های کیفی استفاده کرد. تحلیل قالب مضامین و تحلیل شبکه مضامین نیز از ابزارهایی هستند که معمولاً در تحلیل مضمون به کار می‌روند. قالب مضامین، فهرستی از مضامین را به صورت سلسله‌مراتبی نشان می‌دهد. شبکه مضامین نیز ارتباط میان مضامین را در نگاره‌هایی شبیه تارنما نشان می‌دهد (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۱). پژوهشگر در تحلیل مضمون، مباحث مهم مطرح‌شده در متن را استخراج می‌کند. فرایند تحلیل مضمون شامل یک رفت و برگشت مستمر بین مجموعه داده‌ها و خلاصه‌های کدگذاری‌شده و تحلیل داده‌هایی است که به وجود می‌آیند. تحلیل مضمون فرایندی بازگشتی است که در آن حرکت به عقب و جلو در بین مراحل ذکرشده وجود دارد (بخت‌آزمای و منتظرخراسان، ۱۳۹۶: ۱). مضمون یا تم، عنصر کلیدی در این روش است. مضمون‌ها پرارزش‌ترین واحدهایی هستند که در تجزیه و تحلیل محتوا باید مدنظر قرار گیرند و منظور از مضامین معنای خاصی است که از یک کلمه یا جمله یا پاراگراف مستفاد می‌شود. این مضمون‌ها فضای خاص و مشخصی را اشغال نمی‌کنند، چون یک جمله ممکن است چند مضمون داشته باشد و یا چند پاراگراف متن، ممکن است فقط یک مضمون داشته باشد (شیخ‌زاده و بنی‌اسد، ۱۳۹۹: ۱۳-۱۲). بنابراین، تحلیل مضمون روشی برای تعیین، تحلیل و بیان الگوهای موجود درون داده‌ها است. این روش داده‌ها را سازماندهی و با جزئیات توصیف می‌کند، اما می‌تواند از این فراتر رفته و جنبه‌های مختلف موضوع پژوهش را تفسیر نماید (کمالی، ۱۳۹۷: ۱۸۹). این رویکرد نشان می‌دهد روش تحلیل مضمون در مطالعات کیفی توانایی الگوسازی دارد و از آن می‌توان برای شناسایی مضامین و ارائه الگو بهره برد (طالب، ۱۴۰۱). در این مقاله، پس از آشنایی با داده‌ها و

استخراج داده‌های مورد نظر از متن اسناد (صحیفه امام)، مراحل زیر انجام می‌شود: تحویل متن و کدگذاری، تبدیل مضامین پایه به مضامین فراگیر، ترسیم شبکه مضامین و توصیف مضامین. واحد تحلیل در این مقاله، عبارت و پاراگراف می‌باشد که از بیانات و پیام‌های امام طی سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷ استخراج گردیده است.

۱- تحلیل مضمون «ماهیت آمریکا» در گفتار امام خمینی با تأکید بر دهه ۴۰ و ۵۰

۱-۱- تبدیل متن (بیانات امام درباره آمریکا) به مضامین پایه‌ای

در این مرحله، بعد از استخراج متن مورد نیاز در زمینه مواضع امام خمینی در قبال عملکرد دولت آمریکا علیه ملت ایران، عبارات و پاراگراف‌ها به‌عنوان واحد تحلیل تبدیل به مضامین پایه‌ای می‌شوند. با توجه به حجم بالای داده‌های مربوط به آمریکا در بیانات امام، در این قسمت تلاش شده است بخشی از متون مربوط به ماهیت عملکرد آمریکا مورد اشاره قرار بگیرد تا روش انجام کار مشخص شود. به دلیل حجم بالای مطالب و استفاده از متن صحیفه امام در بخش تحلیل کیفی، در جدول شماره (۱) صرفاً یک نمونه از تبدیل متن به مضامین پایه‌ای ارائه شده است.

جدول شماره ۱. تبدیل متن به مضامین پایه‌ای

دیف	متن	منبع	مضامین پایه
۱	«شماها وحشی هستید که نگذاشتید این مملکت ما دست خود ما باشد تا اداره‌اش بکنیم؛ شما! هر جا شما دست می‌گذارید دست آمریکا آنجاست. این مملکت ارتش را دست می‌گذاریم شصت هزار نفر یا چهل و پنج هزار نفر مستشار آنجا هست! حالا دارند کم کم می‌روند. فرهنگش را دست بگذاریم دست اینها تویش بوده. مجلسش، مجلس از خود اینهاست، افرادی با لیست اینها تعیین شده! شاهش با دست خود اینهاست! همه‌اش با دست اینهاست. ما چه چیز داریم دیگر؟ ما هیچ چیز نداریم الآن. اقتصاد ما داریم؟ همه‌اش دست اینهاست.»	صحیفه امام، ج ۴: ۴۶۵	دولت آمریکا «وحشی» است.
			آمریکا مانع حاکمیت ملت ایران بر سرنوشت خود بوده است.
			آمریکا در ارتش ایران نفوذ داشته است.
			آمریکا بر نهادهای فرهنگی ایران سیطره داشته است.
			مجلس شورای ملی، آمریکایی است.
			آمریکا بر اقتصاد جامعه ایرانی سیطره دارد.

۲-۱- تبدیل مضامین پایه به مضامین سازنده

بعد از استخراج متون مربوط به ماهیت آمریکا در گفتار امام خمینی و تبدیل آنها به مضامین پایه، در این بخش تلاش بر این است تا مضامین پایه به مضامین سازنده تبدیل شوند.

جدول شماره ۲. جدول تبدیل مضامین پایه به مضامین سازنده

ردیف	متن	مضامین پایه
۱	دولت آمریکا «وحشی» است.	ماهیت رژیم آمریکا
۲	آمریکا مانع حاکمیت ملت ایران بر سرنوشت خود بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۳	آمریکا در ارتش ایران نفوذ داشته است.	نفوذ نظامی آمریکا
۴	آمریکا بر نهادهای فرهنگی ایران سیطره داشته است.	نفوذ فرهنگی آمریکا
۵	مجلس شورای ملی، آمریکایی است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۶	آمریکا بر اقتصاد جامعه ایرانی سیطره دارد.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۷	آمریکا یک قدرت شیطانی است.	ماهیت رژیم آمریکا
۸	آمریکا مانع قیام همگانی ملت ایران علیه استبداد بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۹	منشاء جنایاتی که در ایران شکل گرفته، آمریکا است.	ماهیت رژیم آمریکا
۱۰	گرفتاری ملت ایران و جهان اسلام ناشی از آمریکا است.	ماهیت رژیم آمریکا
۱۱	ملت ایران و امت اسلامی از جنایات‌های آمریکا تنفر دارد.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۱۲	آمریکا در امور داخلی کشورها مداخله دارد.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۱۳	آمریکا عامل نابود کننده منابع زیرزمینی ایران و سایر کشورهای اسلامی است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۱۴	تمامی گرفتاری‌های مردم ایران از جانب آمریکا است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۱۵	آمریکا از قدرت‌های استبدادی جهان بدتر است.	ماهیت رژیم آمریکا
۱۶	آمریکا یک «دولت خبیث» است.	ماهیت رژیم آمریکا
۱۷	رییس جمهوری آمریکا از منفورترین اشخاص در افکار عمومی هستند	ماهیت رژیم آمریکا
۱۸	در پیشگاه ملت ایران، آمریکا منفور است.	ماهیت رژیم آمریکا
۱۹	آمریکا حامی قدرت‌های فاسد جهانی است.	ماهیت رژیم آمریکا

ردیف	متن	مضامین پایه
۲۰	آمریکا حامی رژیم صهیونیستی است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۲۱	آمریکا و هم‌پیمانانش بر جهان اسلام سیطره دارند.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۲۲	آمریکا حامی رژیم غاصب اسرائیل است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۲۳	آمریکا تقویت‌کننده سیاسی و نظامی اسرائیل است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۲۴	آمریکا با تقویت اسرائیل مترصد تجاوز به کشورهای اسلامی است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۲۵	حقوق بشر آمریکایی ابزار چپاول ملتها است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۲۶	حقوق بشر آمریکایی بستر تجاوز به حقوق ملت‌های مستقل و اسلامی است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۲۷	حقوق بشر آمریکایی یک لفظ برای فریب ذهن ملتها است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۲۸	دولت آمریکا جنایتکار است.	ماهیت رژیم آمریکا
۲۹	دولت آمریکا عامل تحمیل رژیم پهلوی بر ملت ایران بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۳۰	آمریکا حامی ارتش پهلوی در سرکوب ملت ایران بود.	نفوذ نظامی آمریکا
۳۱	آمریکا حامی پهلوی بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۳۲	پهلوی دوم مستعمره آمریکا بود.	نفوذ نظامی آمریکا
۳۳	خیلی از جنایت‌های پهلوی برای حفظ منافع آمریکا بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۳۴	آمریکا عامل اختناق سیاسی در ایران بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۳۵	آمریکا عامل مزاحمت برای زندگی ملت ایران بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۳۶	آمریکا عامل فشار بر دولت و ملت ایران در اجرای طرح‌های استعماری است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۳۷	آمریکا مترصد نابودی مفاخر اسلامی و ملی ایرانیان است.	نفوذ فرهنگی آمریکا
۳۸	قوه مقننه و مجریه پهلوی تحت قدرت استعماری آمریکا بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۳۹	آمریکا در سرنوشت سیاسی ملت ایران مداخله دائمی کرده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۴۰	آمریکا مصداق و نماد بارز استثمار جهانی است.	ماهیت رژیم آمریکا

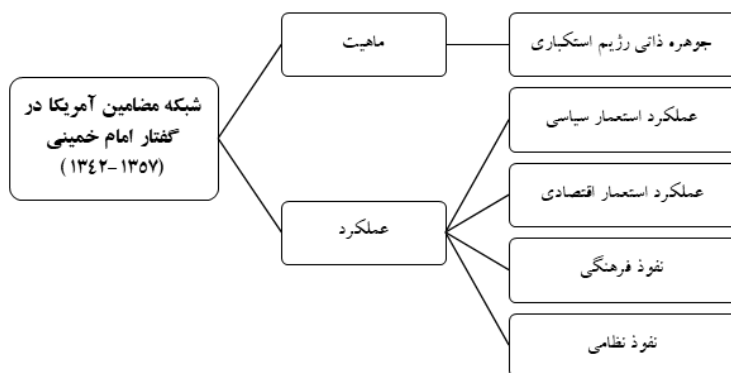
ردیف	متن	مضامین پایه
۴۱	آمریکا مخالف استقلال سیاسی ملت‌ها است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۴۲	آمریکا از شاه در برابر ملت ایران محافظت کرد.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۴۳	دولت آمریکا قصد حمایت از جنایتکاران پهلوی داشت.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۴۴	آمریکا به ملت ایران فشار همه‌جانبه وارد می‌ساخت.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۴۵	آمریکا دشمن شماره یک ملت ایران است.	ماهیت رژیم آمریکا
۴۶	آمریکا بدترین دشمن ملت ایران است.	ماهیت رژیم آمریکا
۴۷	اصلاحات ارضی در ایران برآمده از طرح آمریکایی بوده است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۴۸	دستورات اقتصادی آمریکا در رژیم پهلوی اطاعت می‌شده است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۴۹	انقلاب سفید یک برنامه آمریکایی بوده که با مخالفت مردم ایران همراه بوده است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۵۰	آمریکا حامی کودتای نظامی علیه ملت ایران بوده است.	نفوذ نظامی آمریکا
۵۱	اصلاحات ارضی یک انقلاب آمریکایی برای تامین منافع آمریکا بوده است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۵۲	آمریکا عامل نابودی مملکت ایران بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۵۳	آمریکا نابودکننده کشاورزی ایران بوده است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۵۴	آمریکا با برنامه‌های اقتصادی برای غارت منابع طبیعی ایران اقدام می‌کند.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۵۵	حمایت نظامی آمریکا از پهلوی عامل ماندگاری استبداد در ایران شد.	نفوذ نظامی آمریکا
۵۶	مستشاران آمریکایی در حمایت از حکومت پهلوی فعالیت داشتند.	نفوذ نظامی آمریکا
۵۷	اقدامات آمریکا مانع فعالیت مردم ایران علیه پهلوی می‌شد.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۵۸	آمریکا عامل مصیبت‌های ملت ایران بوده است.	ماهیت رژیم آمریکا
۵۹	کشتار بی‌رحمانه ملت ایران در زمان پهلوی ناشی از حمایت‌های آمریکا بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا

ردیف	متن	مضامین پایه
۶۰	آمریکا منشاء تمامی مشکلات ایران در زمان پهلوی است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۶۱	دولت آمریکا مجرم دست اول در جنایت‌های اتفاق افتاده در ایران است.	ماهیت رژیم آمریکا
۶۲	آمریکا مترصد عقب نگاه داشتن ایران بوده است.	ماهیت رژیم آمریکا
۶۳	مشکلات حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی ایران مربوط به اقدامات برنامه ریزی شده آمریکا است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۶۴	رویکرد عقب نگاه داشتن ایران از توسعه اقتصادی برای چپاول منابع طبیعی ایران یک راهبرد آمریکایی است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۶۵	آمریکا از سیاست نفوذ برای سیطره بر ملتها استفاده می‌نماید.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۶۶	آمریکا یک استثمارگر است که ملت ایران از این مسئله ناراحت بوده است.	ماهیت رژیم آمریکا
۶۷	آمریکا نفوذ همه‌جانبه در ایران داشت.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۶۸	آمریکا در همه شئون ملت ایران مداخله می‌کرد.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۶۹	تنفر عمومی در ملت ایران نسبت به دولت آمریکا وجود دارد.	ماهیت رژیم آمریکا
۷۰	سیاست خارجی آمریکا حامی فساد حکومت پهلوی بوده است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۷۱	آمریکا عامل اختلال در نظام اقتصادی ایران بوده است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۷۲	آمریکا عامل وابستگی نظامی ارتش ایران بوده است.	نفوذ نظامی آمریکا
۷۳	آمریکا عامل استحاله فرهنگ دینی و ملی ایران بوده است.	نفوذ فرهنگی آمریکا
۷۴	آمریکا رژیمی است که از هیچ جنایتی چشم‌پوشی نمی‌کند.	ماهیت رژیم آمریکا
۷۵	آمریکا مترصد چپاول سرمایه‌های ایران از هر طریقی است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۷۶	مخازن ملی ایران توسط آمریکا غارت می‌شود.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا
۷۷	آمریکایی‌ها نسبت به منابع ایرانیان بدترین رفتار را دارند.	ماهیت رژیم آمریکا
۷۸	آمریکا خواهان حفظ رژیم پهلوی در ایران است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۷۹	اصلاحات ارضی یک راهبرد برای وابستگی ایران به آمریکا و تامین منافع این کشور بوده است.	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا

ردیف	متن	مضامین پایه
۸۰	کاپیتولاسیون طرحی آمریکایی برای سرپوش نهادن بر جنایت‌های آمریکا در ایران است.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۸۱	کاپیتولاسیون یک طرح آمریکایی برای خدشه دار کردن حیث و عزت ایرانیان بود.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۸۲	کاپیتولاسیون راهکاری برای قانونی کردن اقدامات جنایت‌گونه آمریکا در ایران بود.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۸۳	کاپیتولاسیون بر ضد عزت ملی ایرانیان بود.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا
۸۴	کاپیتولاسیون یک نظام ارباب-رعیتی آمریکایی در ایران به وجود آورد.	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا

۲- شبکه مضامین «ماهیت» و «عملکرد آمریکا»

براساس یافته‌های پژوهش که حاصل کدگذاری بیانات امام خمینی طی سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷ است، الگوی مضامین عملکرد آمریکا علیه ملت ایران شامل دو بعد اساسی «ماهیت آمریکا» و «عملکرد آمریکا» می‌باشد که در بعد ماهیت، جوهره وجود آمریکا در اندیشه و گفتار امام مورد اشاره قرار گرفته است. در بعد عملکرد آمریکا، به حوزه رفتار آمریکا در قبال دولت - ملت‌ها به‌ویژه ایران اشاره دارد که دارای چهار بعد اصلی «سیاسی»، «اقتصادی»، «فرهنگی» و «نظامی» است.

شکل شماره ۱. الگوی شماتیک ماهیت و عملکرد آمریکا در گفتار امام خمینی (یافته‌های پژوهش)

درصد و فراوانی مضامین سازمان‌دهنده ماهیت و عملکرد آمریکا علیه ملت ایران در جدول شماره ۳ نشان داده شده است.

تعداد شناسه‌های مرتبط با مضامین سازنده			
ردیف	مضامین سازمان‌دهنده	تعداد شناسه	فراوانی
۱	ماهیت رژیم آمریکا	۲۰	۲۳/۵۹
۲	عملکرد استعمار سیاسی آمریکا	۴۲	۴۹/۴۱
۳	عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا	۱۳	۱۵/۲۹
۴	نفوذ فرهنگی	۳	۳/۵۲
۵	نفوذ نظامی	۷	۸/۲۳
	مجموع	۸۵	۱۰۰

۳- کشف و توصیف شبکه مضامین «ماهیت آمریکا» از منظر امام خمینی (۱۳۴۲-۱۳۵۷)

۳-۱- ماهیت رژیم آمریکا

از دیدگاه امام خمینی، رژیم آمریکا دارای ماهیتی استعماری در برابر ملت‌های دیگر است و به همین دلیل، دولت آمریکا را «وحشی» (صحیفه امام، ج ۴: ۴۶۵) توصیف می‌کنند، زیرا مانع تحقق اراده ملت‌ها هستند و با رفتار مستبدانه عامل نابودی اقتصاد و سیاست ملت‌ها می‌شوند. در بخشی از بیانات ایشان آمده است:

شماها وحشی هستید که نگذاشتید این مملکت ما دست خود ما باشد تا اداره‌اش بکنیم؛ شما! هر جا شما دست می‌گذارید دست امریکا آنجاست... همه‌اش با دست اینهاست. ما چه چیز داریم دیگر؟ ما هیچ چیز نداریم الآن. اقتصاد ما داریم؟ همه‌اش دست اینهاست (صحیفه امام، ج ۴: ۴۶۵).

همین رویکرد آمریکا علیه ملت‌های مستقل به‌خصوص جامعه ایرانی طی دهه‌های چهل و پنجاه شمسی باعث می‌شود که امام در سخنرانی خویش، این کشور را «قدرت شیطانی» (صحیفه امام، ج ۶: ۹۸) معرفی کند. مراد ایشان از قدرت شیطانی، قدرتی است که در راستای منافع زیاده‌خواهانه خود، مانع تحقق منافع ملی کشورهاست و قیام

همگانی ملت‌ها برای استقلال، آزادی و عزت توسط این قدرت سرکوب می‌شود. در این زمینه اشاره شده است:

بعد از آن سال‌های رنج و عقده‌هایی که ملت ما پیدا کرد، به قیام همگانی ملت، آن قدرت شیطانی عظیم و آن قدرت‌های بالاتر از همه قدرت‌ها، که قدرت‌های شیطانی بودند، قدرت امریکا... با مشتِ گره کرده در مقابل همه اینها ایستاد و همه را شکست داد (صحیفه امام، ج ۶: ۹۸).

از دیدگاه امام، این قدرت شیطانی عامل گرفتاری امت اسلامی است و منشأ گرفتاری ملت ایران در دهه چهل و پنجاه شمسی، کشور آمریکا بوده است: «تمام گرفتاری ما از این امریکاست» (صحیفه امام، ج ۱: ۴۲۲). همه این مسائل، نشان از روحیه سلطه‌گرایانه آمریکا در برابر نظام‌های سیاسی مستقل و یا ملت‌های آزادی‌خواه دارد و به تعبیر امام خمینی، «همه جنایاتی که ما داریم از دست امریکا هست» (صحیفه امام، ج ۵: ۲۵۰).

تاریخ روابط بین‌الملل گواهی می‌دهد که آمریکا در بخش عمده‌ای از مشکلات جامعه بشری دخیل بوده و گرفتاری بشریت در دهه‌های اخیر ناشی از عملکرد دولت آمریکا بوده است و با توجه به خوی و منش استعماری این کشور، امام در بیانات خویش این کشور را «مجرم اصلی» و «مجرم دست اول» در گرفتاری‌های ملت ایران می‌داند:

ما همه اشکالمان در امریکایی‌هاست، همه گرفتاری که ما داریم از دست امریکا داریم. ما آن مجرم اصلی را بگذاریم و برویم سراغ اینهایی که تبع هستند و آلت هستند؟ حالا در ایران البته، مجرم دست دوم - مجرم دست اول عبارت از امریکاست - مجرم دست دوم عبارت از این شاه است (صحیفه امام، ج ۳: ۴۰۷).

در گفتار امام خمینی، ماهیت آمریکا در برابر ملت‌ها با واژه «استعمار جهانی» (صحیفه امام، ج ۳: ۴۷۷) و سرکوب‌گر ملت‌ها به مخاطبان نشان داده شده و منطق استعمار آمریکایی، جلوگیری از ایستادگی ملی در برابر نظام استبدادی داخلی است و هرگونه اقدام استقلال‌خواهی در نظام‌های هم‌پیمان آمریکا توسط این کشور سرکوب می‌شود: امریکا مظهر استعمار جهانی... برای سرکوبی ملتی که می‌خواهد روی پای خود بایستد و هیچ‌گونه تمایلی نه به شرق و نه به غرب داشته باشد، قیام و از شاه دفاع می‌کنند (صحیفه امام، ج ۳: ۴۷۷).

همین رویکرد در حافظه تاریخی ملت ایران منجر به شکل‌گیری تنفر از سیاست‌های آمریکا شده است. به عبارتی، نفوذ آمریکا در ایران همه‌جانبه و دارای ابعاد مختلف فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی و امنیتی بوده است که کاهش حسن ظن اولیه مردم ایران نسبت به آمریکا و مواضعش در ایران و نقش بستن تصویری از یک رژیم دنباله‌رو و وابسته در اذهان عمومی از پیامدهای حضور آمریکا در ایران بوده است (جعفری و پیرهادی، ۱۳۹۵: ۱). امام در خصوص این تنفر نسبت به اقدامات آمریکا اشاره می‌کند: «دولت‌های آمریکا و انگلیس آن‌قدر به ملت ما فشار آورده‌اند و اشخاص جنایتکار را تأیید کرده‌اند که کم‌کم موجب تنفر ملت ما شده است... ما فعلاً آمریکا و انگلیس و شوروی را دشمن شماره یک مردم خود می‌دانیم؛ البته آمریکا از همه بدتر است» (صحیفه امام، ج ۵: ۳۵۶). همچنین در جایی دیگر می‌گویند:

دنیای بدانند که هر گرفتاری‌ای که ملت ایران و ملل مسلمین دارند، از اجانب است؛ از آمریکاست. ملل اسلام از اجانب عموماً و از آمریکا خصوصاً متنفر است. بدبختی دولت اسلامی از دخالت اجانب در مقدرات آنهاست (صحیفه امام، ج ۱: ۴۱۱).

کدهای استخراج‌شده از صحیفه امام پیرامون ماهیت آمریکا نشان می‌دهند ذات استثماری و جوهره استعماری آمریکا در گفتار امام خمینی با واژگانی همچون «وحشی»، «شیطانی»، «خبیث»، «منفورترین کشور»، «جنایتکار»، «بدترین دشمن»، «دشمن شماره یک ملت ایران»، «مجرم» و غیره توصیف شده است.

شکل شماره ۲. توصیف ماهیت آمریکا در گفتار و اندیشه امام خمینی (یافته‌های پژوهش)

برخی از گزاره‌های استخراج شده پیرامون ماهیت آمریکا در بیانات و گفتار امام به قرار زیر هستند: دولت آمریکا «وحشی» است؛ آمریکا یک قدرت شیطانی است؛ منشأ جنایاتی که در ایران شکل گرفته، آمریکا است؛ گرفتاری ملت ایران و جهان اسلام ناشی از آمریکا است؛ آمریکا از قدرت‌های استبدادی جهان بدتر است؛ آمریکا یک «دولت خبیث» است؛ ریاست جمهوری آمریکا از منفورترین کشورها در افکار عمومی هستند؛ در پیشگاه ملت ایران، آمریکا منفور است؛ آمریکا حامی قدرت‌های فاسد جهانی است؛ دولت آمریکا جنایتکار است؛ آمریکا مصداق و نماد بارز استثمار جهانی است؛ آمریکا دشمن شماره یک ملت ایران است؛ آمریکا بدترین دشمن ملت ایران است؛ دولت آمریکا مجرم دست اول در جنایت‌های اتفاق افتاده در ایران است؛ آمریکا مترصد عقب نگاه داشتن ایران بوده است؛ تنفر عمومی در ملت ایران نسبت به دولت آمریکا وجود دارد؛ آمریکا از هیچ جنایتی چشم‌پوشی نمی‌کند؛ و آمریکایی‌ها نسبت به منابع و ذخایر طبیعی ایرانیان بدترین رفتار را دارند.

۳-۲- عملکرد استعمار سیاسی

یکی از رفتارهای سیاسی استعمار سیاسی آمریکا، مداخله در انتخابات تأثیرگذار کشورهای دیگر بوده است. حمایت از شخصیت‌های وابسته به غرب در مناصب مختلف حکومتی یکی از شیوه‌های نفوذ سیاسی آمریکا در ایران طی دوران حاکمیت پهلوی بوده است. امام خمینی تأکید داشتند که قوای مقننه و مجریه ایران تحت سیطره آمریکا بودند و تعیین افراد برای وزارت و صدارت توسط دولت آمریکا انجام می‌شد و حکومت پهلوی قدرت چندانی در برابر استعمار آمریکا نداشته است (صحیفه امام، ج ۴: ۲۸). ایشان بیان می‌کنند: «این و کلا هم از آمریکا هستند! این وزرا هم از آمریکا هستند! همه تعیین آنهاست. اگر نیستند چرا نمی‌ایستند در مقابلش داد بزنند؟» (صحیفه امام، ج ۱: ۴۲۲). در توصیف این مسئله، امام از تعبیر «زیر چکمه آمریکا» رفتن یاد می‌کنند (صحیفه امام، ج ۱: ۴۲۰) و اعتقاد دارند عملکرد استعماری آمریکا منجر به ضعیف شدن ملت ایران در برابر نظام استبداد داخلی و استعمار خارجی شد و چنین منش و رفتاری با ملت ایران، عاملی شد که رئیس جمهور آمریکا از دیدگاه ملت ایران یکی از منفورترین چهره‌های تاریخ بشریت باشد:

ما زیر چکمه آمریکا برویم، چون ملت ضعیفی هستیم؟! چون دلار نداریم؟! آمریکا از انگلیس بدتر، انگلیس از آمریکا بدتر، شوروی از هر

دو بدتر. همه از هم بدتر؛ همه از هم پلیدتر. اما امروز سر و کار ما با این حیث‌هاست! با امریکاست. رئیس‌جمهور امریکا بداند، بداند این معنا را که منفورترین افراد دنیاست پیش ملت ما. امروز منفورترین افراد بشر است پیش ملت ما (صحیفه امام، ج ۱: ۴۲۰).

امام در بیاناتی استعاره‌ای که دارای سویه‌های سیاسی و اقتصادی است بیان می‌کنند که امت اسلامی در «چنگال آمریکا» قرار دارند. این تعبیر امام خمینی بر سطره این دولت بر ملت‌ها و دولت‌های ضعیف تأکید دارد و آمریکا از قدرت افسارگسیخته خود برای استعمار سیاسی بهره می‌گیرد: «دیروز ممالک اسلامی به چنگال انگلیس و عمال آن مبتلا بودند؛ امروز به چنگال امریکا و عمال آن» (صحیفه امام، ج ۱: ۴۱۱). در این مسیر، آمریکا از رژیم استبدادی پهلوی برای حفاظت از منافع خود، حمایت می‌کرد. پشتیبانی‌های آمریکا از استبداد داخلی در ایران منجر به توسعه جنایت‌ها علیه ملت مظلوم ایران شد و همان‌طور که امام اشاره می‌کنند، این حمایت و پشتیبانی استکبار جهانی از استبداد ایرانی منجر به شکل‌گیری مشکلات فراوانی شد:

این مصیبت‌ها که ما مبتلای به آن هستیم از امریکا و اذتاب آن است. بر خورداری شاه از پشتیبانی رئیس‌جمهور امریکا این کشتارهای بی‌رحمانه را به بار آورد، و ملت مسلم را سوگوار کرد (صحیفه امام، ج ۳: ۳۶۲). از دیدگاه امام خمینی، بزرگ‌ترین مصداق عملکرد استعمار سیاسی آمریکا در ایران، حفظ حکومت پهلوی با تجهیز کردن آن به ادوات نظامی و در اختیار نهادن خدمات مستشاری نظامی به این حکومت بوده است. این دو رویکرد باعث شد ملت ایران نتواند حقوق خویش را از استبداد داخلی مطالبه کند و کنار نهادن حکومت به تأخیر بیفتد: «گرچه رفتن این [شاه]، همه مصیبت‌ها را جبران می‌کند، لکن چرا باید ما مجال به این داده باشیم که این کارها را بکند. البته مسلسل‌های امریکا و سلاح‌های امریکا پشت سر این است، و الا همچو مجالی مردم به او و دولت او نمی‌دادند؛ اما حالا هست. الآن باز مستشارهای امریکایی هستند» (صحیفه امام، ج ۴: ۶). در جای دیگری آمده است:

دولت‌های امریکا بزرگ‌ترین جنایتی که به ما کردند این است که این دودمان پهلوی را به ما تحمیل کردند و مخازن ما را با دست آن برده‌اند و در عوض چیزی که به درد ملت بخورد ندادند و ارتش ما را در تحت حمایت خودشان قرار دادند که بر ضد ملت ما قیام کند (صحیفه امام، ج ۵: ۱۴۹).

یکی از وجوه استعمار سیاسی آمریکا علیه ملت‌های مستقل، شعار حقوق بشر و استفاده از این حربه برای فشار سیاسی بر ملت‌ها بوده است. امام تأکید فراوانی دارد که سیاست حقوق بشر آمریکایی ابزاری برای «چاپیدن ملت‌ها» بوده است. در بخشی از بیانات ایشان آمده است:

اینهایی که فرض کنید [از] حقوق بشر دم می‌زنند، بیشتر به بشر دارند تعدی می‌کنند. تمام آلات قتاله‌ای که اینها درست کرده‌اند و این جنگ‌ها را پیش می‌آورند در اقطار عالم، همین‌ها هستند که قضیه حقوق بشر را، اعلامیه حقوق بشر را امضا کرده‌اند؛... مشغول این‌اند که بچاپند مردم را، ببلعند مردم را. منتها با اسماء مختلفه؛ که این اسماء مختلفه اسباب گول زدن مردم می‌شود (صحیفه امام، ج ۴: ۴۰).

سیاست حقوق بشر اساساً با جنایت‌های حکومت پهلوی کاری نداشت و صرفاً مقوله‌ای شعاری بوده است. از دیدگاه امام، حقوق بشر برای نظام‌های حامی و پیرو آمریکا مورد استفاده قرار نمی‌گرفت و این کشور در برابر قتل و غارت و کشتار ملت‌ها رویکرد سکوت را اتخاذ می‌کرد که این مسئله در قبال رژیم پهلوی کاملاً مشهود است: این امریکایی که امضا کرده است این اعلامیه حقوق بشر را، بر ما مسلط کرده است، بر ایران مسلط کرده است یک آدمی را که خَلْف صالحی است از برای آن پدر. این شاه موجود ما در این مدتی که در رأس حکومت بوده است و ایران را به صورت یک مستعمره رسمی برای امریکا درآورده است، چه جنایاتی در این خدمت کرده است. این پدر و پسر به واسطه نصب آنهایی که حقوق بشر را، اعلامیه حقوق بشر را امضا کرده‌اند، آنها این جنایات را بر ماها وارد کرده‌اند. امضاکنندگان اعلامیه حقوق بشر هستند که این بشر را این‌طور در زحمت [انداخته] و این‌طور اختناق از برای بشر پیش آورده‌اند (صحیفه امام، ج ۳: ۳۳۴).

برخی از گزاره‌های عملکرد استعمار سیاسی آمریکا مستخرج از گفتارهای امام به شرح زیر است: آمریکا مانع حاکمیت ملت ایران بر سرنوشت خود بوده است؛ در روند انتخابات سیاسی ایران، آمریکا مداخله داشته و افراد وابسته به خود را برای حضور در قوای حکومتی پشتیبانی می‌نماید؛ آمریکا مانع قیام همگانی ملت ایران علیه استبداد بوده است؛ ملت ایران و امت اسلامی از جنایت‌های آمریکا تنفر دارد، آمریکا در امور داخلی

کشورها مداخله دارد؛ تمامی گرفتاری‌های مردم ایران از جانب آمریکا است؛ آمریکا و هم‌پیمانانش بر جهان اسلام سیطره داشتند؛ آمریکا با تقویت اسرائیل درصدد تجاوز به کشورهای اسلامی است؛ حقوق بشر آمریکایی ابزار چپاول ملت‌ها است؛ حقوق بشر آمریکایی بستر تجاوز به حقوق ملت‌های مستقل و اسلامی است؛ حقوق بشر آمریکایی یک لفظ برای فریب ذهن ملت‌ها است؛ دولت آمریکا عامل تحمیل رژیم پهلوی بر ملت ایران بوده است؛ آمریکا حامی پهلوی بوده است؛ بسیاری از جنایت‌های حکومت پهلوی برای حفظ منافع آمریکا بوده است؛ آمریکا عامل اختناق سیاسی در ایران بوده است؛ آمریکا عامل مزاحمت برای زندگی ملت ایران بوده است؛ آمریکا عامل فشار بر دولت و ملت ایران در اجرای طرح‌های استعماری است؛ قوه مقننه و مجریه پهلوی تحت قدرت استعماری آمریکا بوده است؛ آمریکا در سرنوشت سیاسی ملت ایران مداخله دائمی کرده است؛ آمریکا مخالف استقلال سیاسی ملت‌ها است؛ آمریکا از شاه در برابر ملت ایران محافظت کرد؛ دولت آمریکا درصدد حمایت از دولتمردان پهلوی بود؛ آمریکا به ملت ایران فشار همه‌جانبه وارد می‌کرد؛ آمریکا عامل نابودی مملکت ایران بوده است؛ اقدامات آمریکا مانع فعالیت مردم ایران علیه حکومت پهلوی می‌شد؛ کشتار بی‌رحمانه ملت ایران در زمان حاکمیت پهلوی ناشی از حمایت‌های آمریکا بوده است؛ آمریکا منشأ تمام مشکلات ایران در زمان پهلوی است؛ مشکلات حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی ایران مربوط به اقدامات برنامه‌ریزی شده آمریکا است؛ آمریکا از سیاست نفوذ برای سیطره بر ملت‌ها استفاده می‌کند؛ آمریکا نفوذ همه‌جانبه در ایران داشت؛ آمریکا در همه شئون ملت ایران مداخله می‌کرد؛ سیاست خارجی آمریکا حامی فساد حکومت پهلوی بوده است؛ آمریکا خواهان حفظ رژیم پهلوی در ایران است؛ کاپیتولاسیون طرحی آمریکایی برای سرپوش نهادن بر جنایت‌های آمریکا در ایران است؛ کاپیتولاسیون یک طرح آمریکایی برای خدشه‌دار کردن حیثیت و عزت ایرانیان بود؛ کاپیتولاسیون راهکاری برای قانونی کردن اقدامات جنایت‌گونه آمریکا در ایران بود؛ کاپیتولاسیون بر ضد عزت ملی ایرانیان بود؛ و کاپیتولاسیون یک نظام ارباب - رعیتی آمریکایی در ایران به وجود آورد.

۳-۳- عملکرد استعمار اقتصادی

سرمایه‌داری استعماری در مستعمرات خود، آگاهانه و با اقدامات اقتصادی و سیاسی، رفته‌رفته تولید ملی را تضعیف کرده و در مستعمراتی که طبقه سرمایه‌دار وجود و حضور

نداشته، از تشکیل آن جلوگیری کرده است. تصرف بازارهای خارجی به سرمایه‌داری کشورهای استعماری امکان داد نیروی کار انسانی را هرچه بیشتر در روند تولید در داخل جوامع خود دخالت دهند تا سطح تولید بالا رود. در نقطه مقابل، در جوامع استعمارزده چنین امکانی برای اقبال و طبقاتی که نیروی کار را عرضه می‌کنند، وجود ندارد. طبقه وابسته به استعمار، برخلاف طبقه سرمایه‌داری کشورهای استعماری، علاقه و منفعتی در تولید کالاهای صنعتی در داخل کشور ندارند و در چارچوب شیوه تولید مستعمراتی عمل کرده و سرمایه‌گذاری به منظور رشد و وسایل تولید هم انجام نمی‌گیرد. از این رو، آنچه برای اقتصاد داخلی ضروری است را وارد نمی‌نمایند (رواسانی، ۱۳۸۶).

در بیانات امام خمینی طنین‌انداز شده است که ارتباط بین آمریکا و قدرت‌های جهانی با ایران در زمان رژیم پهلوی مبتنی بر یک رابطه استعماری بوده که هدف قدرت‌های خارجی، تاراج سرمایه‌های طبیعی و منابع معدنی ایران بوده و برای کسب اهداف استعماری در حوزه اقتصاد، آمریکا از هر شیوه‌ای بهره گرفته است. امام این رویکرد را با کلمه «جنایت» توصیف و بیان می‌کنند: «امریکا و انگلیس برای بلعیدن سرمایه‌های ایران دست به هر جنایتی زده و می‌زند» (صحیفه امام، ج ۴: ۱۶۰).

وجود ذخایر انرژی ایران به خصوص نفت باعث شد آمریکا از هر فرصتی برای غارت سرمایه‌های ایران بهره بگیرد. در روابط تجاری ایران با سایر کشورها در دوره پهلوی، بدترین رابطه مربوط به آمریکا بوده است؛ زیرا از دیدگاه امام این کشور با پشتیبانی از رژیم استبدادی در برابر نارضایتی عمومی، تلاش داشت تمام ظرفیت‌های اقتصاد ایران را غارت کند. در همین زمینه، ایشان بیان داشتند:

تمام مخازن ما دارد می‌رود تو جیب امریکا و برادرهای او. نفت ما اگر این طور که حاتم‌بخشی می‌کند محمدرضا... اگر این نشود، نفت ما به این زودی‌ها تمام نمی‌شود، مخازن ما به این زودی‌ها تمام نمی‌شود، لکن در نفت را باز کرده‌اند و حراج کرده‌اند. دارند می‌برند همه را، می‌خورند همه را. از آن طرف انگلیس‌ها می‌برند، از آن طرف کسان دیگر. امریکایی‌ها که از همه بدترند. از آن طرف هم شوروی‌ها. همه ریخته‌اند به جان این ملت، و همه هم، دست به هم داده‌اند که این مرد که را نگاهش دارند که این چیزها را ببرند (صحیفه امام، ج ۳: ۴۹۳).

یکی از مصادیق بارز عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا در ایران، راه‌اندازی

اصلاحات ارضی در کشور بود که از دیدگاه امام این دگرگونی در اقتصاد ایران نیز یک «انقلاب آمریکایی» بوده است. به این معنا که اصلاحات اقتصادی، برآمده از دستورالعمل و نسخه‌های تجویزی آمریکا بوده است که دستاورد این نسخه وارداتی برای ایران، نابودی کشاورزی و تولیدات استراتژیک در کشور بود و بسترهای نفوذ در نهادهای اقتصادی و تاراج مخازن طبیعی ایران را فراهم آورد:

به نام مدرنیزه کردن مملکت، انقلاب امریکایی شاه را به راه انداخت و دیدیم که نتیجه تمام این انقلاب به سود امریکا و خرابی ایران بود. کشاورزی مملکت نابود شد و ایران بازار مصرف مواد غذایی امریکا شد. مخازن زیرزمینی از نفت گرفته تا مس و سایر مخازن همه به نفع امریکا تاراج شده و می‌شود (صحیفه امام، ج ۵: ۷۹).

همچنین اشاره کردند: «این ملت همه‌شان موافق‌اند با اصل انقلاب؟! «انقلاب شاه و ملت»؟! باز هم خجالت نمی‌کشند می‌گویند انقلاب شاه و ملت! بگویند انقلاب امریکا، راحت کنند خودشان را. بگویند دستور امریکا، انقلاب امریکا» (صحیفه امام، ج ۳: ۳۹۰). اصلاحات ارضی آمریکا تلاش داشت یک رابطه مسموم اقتصادی در ایران به وجود آورد و نتیجه این سیاست، مصرفی کردن جامعه ایرانی بود. در این مسیر، ایران به مصرف‌کننده کالاهای وارداتی غربی تبدیل شد و توانمندی‌اش برای تولید داخلی کاهش یافت. امام در این خصوص بیان کردند:

اصلاحات ارضی آقا [شاه] به اینجا منتهی شد که یک بازاری درست کرد برای امریکا، که امریکا چیزهایی که باید بریزد دور، به ما بفروشد! نفت ما را که دارند این طور می‌برند که بعد از سی سال دیگر، به قول شاه بعد از سی سال دیگر تمام می‌شود. نه اینکه نفت تمام می‌شود، نفت را تمام دارند می‌کنند (صحیفه امام، ج ۴: ۶۴).

برخی از گزاره‌های مربوط به استعمار اقتصادی آمریکا بر اساس گفتارهای امام خمینی به قرار زیر است: آمریکا بر اقتصاد جامعه ایرانی سیطره دارد؛ آمریکا عامل نابودکننده منابع زیرزمینی ایران و سایر کشورهای اسلامی است؛ اصلاحات ارضی در ایران برآمده از طرح آمریکایی بوده است؛ دستورات اقتصادی آمریکا در رژیم پهلوی اطاعت می‌شده است؛ انقلاب سفید یک برنامه آمریکایی بوده که با مخالفت مردم ایران همراه بوده است؛ اصلاحات ارضی یک انقلاب آمریکایی برای تأمین منافع

آمریکا بوده است؛ آمریکا نابودکننده کشاورزی ایران بوده است؛ آمریکا با برنامه‌های اقتصادی برای غارت منابع طبیعی ایران اقدام می‌کرد؛ رویکرد عقب‌نگاه داشتن ایران از توسعه اقتصادی برای چپاول منابع طبیعی ایران، یک اقدام آمریکایی است؛ آمریکا عامل اختلال در نظام اقتصادی ایران بوده است؛ آمریکا خواهان چپاول سرمایه‌های ایران از هر طریقی است؛ مخازن ملی ایران توسط آمریکا غارت می‌شود؛ و اصلاحات ارضی یک اقدام برای وابستگی ایران به آمریکا و تأمین منافع این کشور بوده است.

جدول شماره ۳. مصادیق و عملکرد استعمار اقتصادی آمریکا علیه منافع ملت ایران در گفتار امام خمینی

سیطره آمریکا بر اقتصاد ایران	طرح آمریکایی اصلاحات ارضی
نابودکننده منابع زیرزمینی ایران	سیاست اقتصادی آمریکا برای رژیم پهلوی بدون توجه به منافع ملت ایران
اصلاحات ارضی یک راهبرد آمریکایی برای وابستگی ایران به آمریکا و تأمین منافع این کشور	چپاول سرمایه‌های ایران از هر راه و روشی
اختلال در نظام اقتصادی ایران	عقب‌نگاه داشتن ایران از توسعه اقتصادی
چپاول منابع طبیعی ایران با برنامه‌های استعماری	نابودکننده کشاورزی ایران
انقلاب سفید طرحی آمریکایی برای نفوذ در ایران	نابودی تولید داخلی ایران و ایجاد جامعه مصرفی

۳-۴- نفوذ فرهنگی

نفوذ در مراکز فرهنگی و آموزشی یکی از وجوه نفوذ در جهان است که قدرت‌های جهانی از آن برای کسب منافع خود بهره می‌گیرند. بررسی تاریخ سیاسی معاصر ایران نشان می‌دهد که آمریکا همواره در این عرصه‌ها مداخله داشته و تلاش سردمداران این کشور، وابسته‌سازی فرهنگی ایران بوده است. سفارت آمریکا با بهره‌گیری از تمام ظرفیت‌های خود نظیر نهادهای بین‌المللی، نیروهای غرب‌گرا و مربیان خارجی برای تأثیر بر جریان فرهنگی بهره گرفته است. آمریکا در راستای نفوذ پایدار از شگردهایی نظیر تبادل فرهنگی، تغییر سبک زندگی، هویت‌زدایی، تخریب آموزش‌های دینی، حمایت از شخصیت‌های غرب‌گرا، کم کردن روحیه ضداستعماری، نفوذ فرهنگی و

غیره استفاده کرد (جمشیدپها و قربی، ۱۴۰۰: ۲۱). در این ارتباط ذکر شده است:

امریکا می‌خواهد که همه کشورها را زیر نفوذ خود داشته باشد، ولی ما چنین تصویری را نمی‌توانیم بپذیریم و ملت از آن خسته شده است. ملت‌های دیگر نیز با پیروی از ملت ما خود را از دست‌اندازی استثمار رهایی خواهند داد (صحیفه امام، ج ۵: ۴۱۴).

قدرت استعماری آمریکا برای سلطه بر کشورهای دیگر تلاش می‌کند ضمن ایجاد عقب‌ماندگی در کشور هدف، بسترهای وابستگی فرهنگی و عقب‌ماندگی در حوزه‌های فرهنگی را فراهم آورد. زیرا وابستگی در این حوزه می‌تواند در کنار وابستگی سیاسی، اقتصادی و نظامی منجر به تحقق اهداف استعماری آمریکا شود. همان‌طور که امام خمینی در این زمینه هشدار دادند:

امریکا و سایر کشورهای استعمارگر، هدفی جز عقب‌نگه داشتن تمام کشورهای ضعیف در تمامی ابعاد فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و نظامی ندارند و برای برخورداری از مخازن و منابع ما و سایر کشورهای عقب‌افتاده نقشی جز این نمی‌توانند داشته باشند و این است منشأ تمام فشارها در تمامی ابعاد به ما (صحیفه امام، ج ۳: ۴۷۰).

یکی از شگردهای فرهنگی آمریکا برای استحاله فرهنگی نظام اسلامی، تخریب مفاخر ملی و مذهبی است و از طریق جریان نفوذ تلاش می‌کند با طرح‌ها و عملکردهای فرهنگی استعماری، اسطوره‌ها و مفاخر ارزشمند ملت‌ها را دچار استحاله نماید. امام در این زمینه اشاره می‌کنند:

امریکاست که به مجلس و دولت ایران فشار می‌آورد که چنین تصویب‌نامه مفتضحی را که تمام مفاخر اسلامی و ملی ما را پایمال می‌کند، تصویب و اجرا کنند. امریکاست که با ملت اسلام معامله وحشیگری و بدتر از آن می‌نماید (صحیفه امام، ج ۱: ۴۱۲-۴۱۱).

از آنجایی که فرهنگ عامل مقاومت و استقامت ملت ایران در برابر غرب بوده است، آمریکا درصدد بود از طریق سیاست‌های پیشنهادی به رژیم پهلوی، فرهنگ اصیل ایرانی را تغییر دهد و به تعبیر زیبای امام، فرهنگ ملی و دینی ایرانیان را از طریق عوامل نفوذی خود، دچار «آلودگی» نماید. به عبارتی دیگر، آلودگی فرهنگی که از طریق جریان نفوذگر و وابستگان به آمریکا در کشور به وجود می‌آید یک تهدید جدی علیه

امت اسلامی محسوب می‌شود. در کلام رهبر انقلاب اسلامی آمده است: «سیاست‌های خارجی آمریکا... از رژیم فاسد شاه و جنایت‌های او پشتیبانی می‌کنند... فرهنگ ما را آلوده ساخته‌اند» (صحیفه امام، ج ۴: ۳۳۳).

در راستای همین سیاست بوده که علاوه بر اقتصاد، سیاست و امور نظامی، آمریکا در امور فرهنگی ایران نیز مداخله و نفوذ داشته است (صحیفه امام، ج ۴: ۴۶۵). برخی از گزاره‌های استخراج‌شده از بیانات امام خمینی در زمینه نفوذ فرهنگی آمریکا به شرح زیر است: آمریکا بر نهادهای فرهنگی ایران سیطره داشته است؛ آمریکا در صدد نابودی مفاخر اسلامی و ملی ایرانیان است؛ و آمریکا عامل استحاله فرهنگ دینی و ملی ایران بوده است.

شکل شماره ۳. شیوه و راهبردهای نفوذ فرهنگی در جامعه ایرانی براساس بیانات امام خمینی

۳-۵- نفوذ نظامی

ایجاد ایجاد پایگاه‌های نظامی خارجی موضوعی کلیدی برای درک توزیع قدرت براساس حوزه نفوذ است. قدرت‌های بزرگ به منظور برتری در توازن قوا، ثبات استراتژیک و گسترش حوزه نفوذ در مناطق خاصی از جهان پایگاه‌های نظامی ایجاد می‌کنند. به‌طور معمول یک دولت به متحدان و دولت‌هایی که تصورات مشابه درباره

منافع مشترک یا تهدید مشترک دارند اجازه حضور نظامی می‌دهد. با این حال، حضور طولانی‌مدت نظامی به مشکلات سیاسی و اجتماعی کشور میزبان منجر می‌شود. اما ایالات متحده آمریکا با ایجاد پایگاه‌های نظامی، روابط نظامی با رژیم‌های وابسته سیاسی و نفوذ نظامی در برخی کشورهای استراتژیک در صدد گسترش قدرت و نفوذ به ماورای مرزها به منظور دستیابی به اهداف و مقاصد مختلف است که از جمله این اهداف می‌توان به افزایش حوزه نفوذ، تسلط و کنترل مناطق ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک، تأمین منافع اقتصادی به خصوص دستیابی به منابع انرژی و کنترل آنها و مهار قدرت‌های رقیب اشاره کرد (کریمی‌فرد، ۱۳۹۵: ۱۰۱۱).

آمریکا که در صدد نفوذ در بخش‌های مختلف ایران در دوره پهلوی بود، از هر ابزار و فرصتی برای مداخله در سرنوشت ایرانیان بهره می‌گرفت. امام در این زمینه می‌فرماید: در رأس آنها امریکاست که نفوذ او در همه شئون کشور معلوم است. ملت ایران به واسطه اعمال نفوذ امریکاست که از حکومت و دولت آن تنفر دارد. دخالت امریکا دیگر تقریباً بی‌واسطه است. من می‌ترسم که این دخالت‌ها منتهی به نگرانی ملت ایران از ملت امریکا نیز بشود. باید ملت امریکا دولت را وادار کند که در امور داخلی کشور ما دخالت نکند که موجب این همه نگرانی و ناآرامی شده است (صحیفه امام، ج ۴: ۴۳۸).

یکی از وجوه نفوذ آمریکا در ایران، نفوذ نظامی بوده است. یکی از مصادیق بارز نفوذ نظامی آمریکا در ایران، اعطای مصونیت قضایی به مستشاران نظامی آمریکا در ایران بود و امام خمینی این بعد از نفوذ را با عباراتی نظیر «جنایت»، «سند بردگی ملت ایران»، «نگین‌ترین تصویب‌نامه دولت پهلوی»، «خیانت» و غیره توصیف کردند. در بخشی از مواضع ایشان آمده است:

آیا ملت ایران می‌داند در این روزها در مجلس چه گذشت؟ می‌داند بدون اطلاع ملت و به‌طور قاچاق چه جنایتی واقع شد؟ می‌داند مجلس، به پیشنهاد دولت، سند بردگی ملت ایران را امضا کرد، اقرار به مستعمره بودن ایران نمود؟ سند وحشی‌بودن ملت مسلمان را به امریکا داد؟ قلم سیاه کشید بر جمیع مفاخر اسلامی و ملی ما؟ قلم سرخ کشید بر تمام لاف و گزاف‌های چندین‌ساله سران قوم؟ ایران را از عقب‌افتاده‌ترین ممالک دنیا پست‌تر کرد؟ اهانت به ارتش محترم ایران و صاحب‌منصبان و

درجه‌داران نمود؟ حیثیت دادگاه‌های ایران را پایمال کرد؟ به ننگین‌ترین تصویرنامه دولت سابق، با پیشنهاد دولت حاضر، بدون اطلاع ملت، با چند ساعت صحبت‌های سرّی، رأی مثبت داد؟ ملت ایران را در تحت اسارت امریکایی‌ها قرار داد؟ اکنون مستشاران نظامی و غیرنظامی امریکا با جمیع خانواده و مستخدمین آنها آزادند هر جنایتی بکنند، هر خیانتی بکنند. پلیس ایران حق بازداشت آنها را ندارد. دادگاه‌های ایران حق رسیدگی ندارند. چرا؟ برای آنکه امریکا مملکت دلار است، و دولت ایران محتاج به دلار! (صحیفه امام، ج ۱: ۴۰۹).

امام خمینی اعطای مصونیت قضایی به مستشاران آمریکا در ایران، خیانتی از ناحیه دولت و مجلس دانستند که عزت ملی ایران را مورد خدشه و آسیب قرار داد و به تعبیر ایشان، آمریکا را به «ارباب» در ایران تبدیل کرد که قدرت تعیین و تکلیف مجازات‌ها و فعالیت‌های نظامی را داشته باشد. در همین راستا، این فرمایش امام جالب توجه است: عزت ما پایکوب شد؛ عظمت ایران از بین رفت؛ عظمت ارتش ایران را پایکوب کردند. قانونی در مجلس بردند؛ در آن قانون اولاً ما را ملحق کردند به پیمان وین؛ و ثانیاً الحاق کردند به پیمان وین [تا] مستشاران نظامی، تمام مستشاران نظامی امریکا با خانواده‌هایشان، با کارمندهای فنی‌شان، با کارمندان اداری‌شان، با خدمه‌شان، با هر کس که بستگی به آنها دارد، اینها از هر جنایتی که در ایران بکنند مصون هستند! اگر یک خادم امریکایی، اگر یک آشپز امریکایی، مرجع تقلید شما را در وسط بازار ترور کند، زیر پا منکوب کند، پلیس ایران حق ندارد جلوی او را بگیرد! دادگاه‌های ایران حق ندارند محاکمه کنند، بازپرسی کنند، باید برود امریکا! آنجا در امریکا ارباب‌ها تکلیف را معین کنند! (صحیفه امام، ج ۱: ۴۱۶).

علاوه بر رخنه در نهادهای نظامی ایران، آمریکا در اجرای کودتای نظامی علیه حکومت قانونی ایران نشان داد از چه نفوذ بالایی در بدنه سیاسی و نظامی کشور برخوردار است. به عبارتی، آمریکا از کودتای نظامی برای استمرار نظام سیاسی استبدادی در ایران بهره گرفت و همان‌طور که امام بیان کردند: «امریکا با کودتای نظامی، مجدداً شاه را بر ایران تحمیل کرد» (صحیفه امام، ج ۵: ۷۹).

برخی گزاره‌های استخراج شده از بیانات امام پیرامون نفوذ نظامی آمریکا در ایران

به قرار زیر است: آمریکا در ارتش ایران نفوذ داشته است؛ آمریکا حامی ارتش پهلوی در سرکوب ملت ایران بود؛ آمریکا حامی کودتای نظامی علیه ملت ایران بوده است؛ حمایت نظامی آمریکا از حکومت پهلوی عامل ماندگاری استبداد در ایران شد؛ مستشاران آمریکایی در حمایت از حکومت پهلوی فعالیت داشتند؛ و آمریکا عامل وابستگی نظامی ارتش ایران بوده است.

شکل شماره ۴. راهبردهای نفوذ نظامی آمریکا در ایران براساس گفتارهای امام خمینی (یافته‌های پژوهش)

نتیجه‌گیری

این مقاله درصدد پاسخگویی به سؤال زیر بوده است: ماهیت اقدامات آمریکا علیه ایران در گفتار امام خمینی طی دهه چهل و پنجاه شمسی چه بوده است؟ یافته‌های مقاله که از طریق روش تحلیل مضمون و واحد تحلیل عبارت و پاراگراف در دوره بیست‌ویک جلدی صحیفه امام به دست آمد، به قرار زیر است: آمریکا از دیدگاه امام خمینی در پنج لایه ماهیت استعماری، نفوذ نظامی، نفوذ فرهنگی، استعمار سیاسی و

استعمار اقتصادی قابل واکاوی است. از دیدگاه امام خمینی، آمریکا دشمن اصلی ملت ایران بوده است و ایشان برای توصیف ماهیت رژیم آمریکا از عباراتی نظیر «جنایتکار»، «خبیث» و تعابیری مشابه بهره می‌گیرند و این توصیفات به علت اقدامات ضدانسانی آمریکا علیه ملت ایران و سایر کشورهای اسلامی بوده است. در بعد نفوذ نظامی، امام از حضور مستشاران آمریکایی به عنوان یک تهدید یاد می‌کند و قانون اعطای مصونیت قضایی به آمریکایی‌ها را نماد بارز نقض حقوق ملت ایران توصیف کرده، آن را عامل پشتیبانی از جنایت‌های ضدبشری در ایران می‌داند. حمایت تسلیحاتی آمریکا از حکومت پهلوی و نادیده گرفتن جرایم نیروهای نظامی در برابر ملت آزادی‌خواه ایران، نشان از اهمیت نداشتن منافع ملت ایران برای استکبار جهانی آمریکا است. در بعد نفوذ فرهنگی، آمریکا به دنبال استحاله فرهنگ ملی و دینی جامعه ایرانی بوده است، زیرا فرهنگ بومی را عامل استقامت در برابر استعمار خارجی می‌دانست و در این مسیر تلاش کردند مفاخر و اسطوره‌های ایرانی را مورد خدشه قرار دهند. در این زمینه، عقب‌ماندگی فرهنگی یکی از سیاست‌های آمریکا برای ضعیف کردن ایران بود و برای تحقق این امر از رویکرد «آلوده‌سازی فرهنگی» بهره گرفتند. در بخش اقتصادی نیز، تعامل آمریکا با جامعه ایرانی از منظر استعمار اقتصادی قابل تعریف است. در بعد اقتصادی، آمریکا با ارائه طرح‌های استعماری به رژیم پهلوی، فرصت غارت منابع طبیعی ایران را به دست آورد و نظام تولیدی ایران را به سمت یک جامعه مصرفی سوق داد. اصلاحات ارضی و سایر طرح‌های اقتصادی آمریکایی که پهلوی درصدد انجام آنها بود، زمینه نفوذ اقتصادی آمریکا در ایران را فراهم کرد و بستر چپاول سرمایه‌های طبیعی و مخازن ارزشمند ایران شد. لاجرم، مناسبات اقتصادی آمریکا با ایران براساس منافع استعماری این کشور ترسیم شده و نابودکننده منافع ملت ایران بود. در بعد سیاسی، عملکرد آمریکا براساس رویکرد استعمار سیاسی قابل تبیین است، تا جایی که آمریکا هیچ توجهی به حاکمیت ملی ایرانیان نداشت و سیاست‌هایی نظیر حقوق بشر صرفاً ابزاری برای مداخله و نفوذ بود و هرگز به مصادیق فراوان نقض حقوق بشر در زمان پهلوی توجه نشد و از این ابزار بین‌المللی برای توسعه فعالیت‌های استعماری خود بهره گرفتند. آمریکا در تمام انتخابات و گزینش‌های شخصیت‌های مؤثر سیاسی و حقوقی در ایران مداخله داشت. این رویکرد استکبار جهانی، حق تعیین سرنوشت سیاسی ملت ایران را نادیده گرفته و صرفاً به دنبال حفظ منافع استعماری خود بود.

منابع و مآخذ

- امام خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۷۹)، *صحیفه امام*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امام خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۸۶)، *استضعاف و استکبار از دیدگاه امام خمینی*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، چاپ دوم.
- امام خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۹۴)، *استکبار جهانی و شیطان بزرگ از دیدگاه امام خمینی*، تدوین علیرضا حاجی‌زاده و محمود دارینی، تهران، مؤسسه چاپ و نشر عروج، چاپ چهارم.
- بخت‌آزمای بناب، محمد؛ و منتظرخراسان، حجت (۱۳۹۶)، «بررسی روش تحلیل مضمون در تحقیقات با رویکرد کیفی»، *مجموعه مقالات سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و مهندسی صنایع*، دانشگاه مقدس اردبیلی.
- تسخیری، محمدمهدی (۱۳۷۹)، «دیدگاه امام خمینی پیرامون مبارزه استکبار و استضعاف در عرصه تمدن»، در: *روبارویی با تهدیدات معاصر در اندیشه امام خمینی*، به کوشش علی داستانی بیرکی، تهران، مؤسسه چاپ و نشر عروج، چاپ اول.
- جعفری ولدانی، اصغر؛ و پیرهادی، محسن (۱۳۹۵)، «ابعاد نفوذ آمریکا در ایران (۱۹۵۳-۱۹۷۹) و پیامدهای آن در شکل‌گیری روابط دو کشور پس از انقلاب اسلامی»، *پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، دوره ۶، شماره ۲.
- جمشیدیها، غلامرضا؛ قربی، سیدمحمدجواد (۱۴۰۰)، «ترسیم شبکه مفهومی نفوذ در مدارس ایرانی با رویکرد بررسی اسناد لانه جاسوسی آمریکا در ایران»، *فصلنامه جستارهای انقلاب اسلامی*، دوره ۳، تابستان، شماره ۵.
- روسانی، شاپور (۱۳۸۶)، *مفاهیم اجتماعی در جوامع مستعمراتی (مجموعه مقالات سیاسی - اقتصادی)*، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ اول.
- شیخزاده، محمد؛ و بنی‌اسد، رضا (۱۳۹۹)، *تحلیل مضمون: مفاهیم، رویکردها و کاربردها، تهران*، نشر لوگوس، چاپ اول.
- شیدائیان، حسین (۱۳۸۴)، *آمریکا از دیدگاه امام خمینی*، تهیه‌کننده: پژوهشکده تحقیقات اسلامی ولی‌فقیه در سپاه، قم، زمزم هدایت، چاپ اول.
- طالب، زهرا (۱۴۰۱)، *روش تحلیل مضمون با رویکرد کاربردی، چهارمحال و بختیاری*، انتشارات جهاد دانشگاهی.

- طاهری بنچناری، میثم (۱۳۸۸)، **فرهنگ و تمدن غرب از دیدگاه امام خمینی**، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ اول.
- عابدی جعفری، حسن و همکاران (۱۳۹۰)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، **فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی**، دوره ۵، پاییز، شماره ۲.
- کریمی فرد، حسین (۱۳۹۵)، «تأثیر پایگاه‌های نظامی آمریکا بر سیاست بین‌الملل»، **فصلنامه سیاست**، سال چهل و ششم، زمستان، شماره ۴۰.
- کمالی، یحیی (۱۳۹۷)، «روش‌شناسی تحلیل مضمون و کاربرد آن در مطالعات سیاستگذاری عمومی»، **فصلنامه سیاستگذاری عمومی**، دوره ۴، تابستان، شماره ۲.
- محیسن، جهاد (۱۳۷۹)، «ایالات متحده آمریکا؛ مظهر استکبار جهانی»، در: **رویارویی با تهدیدات معاصر در اندیشه امام خمینی**، به کوشش علی داستانی بیرکی، تهران، مؤسسه چاپ و نشر عروج، چاپ اول.
- مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (۱۳۹۴)، **سیر مبارزات امام خمینی در آینه اسناد (به روایت ساواک)**، ج ۴، تهران، مؤسسه چاپ و نشر عروج.